

A. Matviychuk

HERMENEUTICS-STRUCTURAL ANALYSIS OF THE CONCEPTS AND CATEGORIES OF THE ECOLOGICAL DEONTOLOGY

Author analyzes the system of concepts and categories that constitute the basis conceptual apparatus of a new scientific discipline - environmental deontology. Established objectives and potential of the ecological deontology in the context of modern innovation education.

Key words: ecological deontology, ecological knowledge, ecological ethics, global problems, transformation of consciousness.

© А. Матвійчук

Надійшла до редакції 06.10.2011

УДК 1:255.85

**РОЗВИТОК ГНОСТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ
В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ З ГЕРМЕТИЧНОЮ ТРАДИЦІЄЮ****НАТАЛЯ СКВОРЦОВА,***аспірант кафедри філософських, соціально-політичних і правових наук**Слов'янського державного педагогічного університету*

Стаття присвячена розгляду процесу інтеграції гностицизму з герметичним знанням. На базі проведеного аналізу встановлено, що ірраціонально-містичне пізнання гностичної філософії тісно перетинається з мудрістю герметичної традиції. В основі онтологічного та гносеологічного аспекту, процесу космогенезису гностичної концепції лежить стародавнє вчення Гермеса Трисмегіста.

Ключові слова: герметична традиція, гностицизм, ірраціонально-містичне знання.

Постановка проблеми та стан її вивчення. У системі світової історії та духовної культури людства значну роль відіграють ірраціонально-містичні вчення, які існували в багатьох релігійних традиціях, проте доступні вони були обмеженій кількості обраних. Лише в час науково-інформаційних технологій свідомість людства стала більш підготовленою та відкритою для трансформації системи світогляду. Сенсаційні факти, що приголомшують увагу, з одного боку, та нові наукові відкриття, з іншого, усе більше свідчать про необхідність розвитку езотеричної концепції світосприйняття. У зв'язку із цим, методи класичного раціоналізму не завжди є ефективними. Необхідно визнати, що ірраціональний підхід до пізнання навколишнього світу займає вагоме місце в історії філософії.

Відомі філософи, історики та окультисти, такі як П. Стренден, Др. Мельхиседек, Фр. Йейтс, Єд. Шюре, Р. Штейнер, Е. І. Реріх, О. П. Блаватська та інші вважали, що герметизм виступає першоосновою сакрального містичного знання. З єгипетської мудрості, через посередництво елліністичної традиції, набували чинності найбільш цінні релігійні та філософські ідеї. Згідно з ірраціонально-містичними переконаннями, герметичні знання - це ті знання, які приніс іудейському народові Мойсей, посвячений у таїнство сокровенних єгипетських містерій. Герметизм мав езотеричний характер і поєднував елементи популярної грецької філософії, халдейської астрології, персидської магії та єгипетської алхімії.

Актуальність дослідження ірраціонально-містичного знання зумовлена необхідністю утворення єдиної системи пізнання навколишньої дійсності, інтегрованої сукупності релігійно-філософських переконань та наукових теорій. Для кращого розуміння походження та розвитку таємних учень на тлі світової історії, а також визначення ролі ірраціонально-містичної концепції в сучасному суспільстві необхідно піддати ретельному аналізу систему філософсько-містичних традицій.

Метою роботи є аналіз розвитку гностичної філософії в контексті інтеграції з герметичною традицією.

Виклад основного матеріалу. У стародавні часи наукове й релігійне пізнання світу були єдині. Це чітко простежується в Смарагдовій Скрижалі Гермеса Трисмегіста, міфологічного засновника герметичної філософії, та в багатьох інших працях давнини. Сьогодні ми можемо припустити, що стародавнє єгипетське уявлення про світ лежить в основі всієї європейської культури, включаючи Старий і Новий Заповіт.

Однією з вагомих ланок у ланцюгу світової історії від стародавнього світу до сьогодення постає гностицизм. Гностицизм (гр. gnosis - знання) - релігійна течія, що розвивалася паралельно християнству. Відомими засновниками гностичних сект були Симон Волхв, Менандр, Саторніл, Керінф (I ст. н. е.), Василід (I ст. н. е.), Валентин (середина II ст. н. е.) та Маркіон (II ст. н. е.).

Між герметичною та гностичною філософією існує незаперечний зв'язок: гностицизм інтерпретував хри-

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.

стіянство в термінах перської, єгипетської та грецької метафізики, його коріння було в Богошуканні елліністичної думки, що надихалась східною містикою. Світогляд гностичного вчення сходить до сакральних знань таємничих братств, його традиції будувалися в тісному зв'язку з таїнствами неопіфагорейства, герметизму та орфізму. Запозичена в герметизмі містична спрямованість гностичного вчення заперечувала логіку розуму й ґрунтувалася на екстатичному єднанні з Богом та іншими надприродними силами та явищами, які можливо було пояснити лише завдяки ірраціонально-містичній концепції світогляду.

Серйозне дослідження гнозису та створення самого поняття "гностицизму" припадає на середину XIX століття. Питаннями гностичної філософії займалися такі відомі вчені, як А. Харнак, А. Готфрід, К. Бауер, Р. Бульман, Г. Йонас, Ю. Ніколаєв та ін. Адольф Харнак, дослідник церковної історії, поділяв свої погляди з Іринеєм, Юстиніаном, Іполитом та іншими ранніми ересіологами про те, що гностицизм мав свої корені в греків, і бачив у філософії гностицизму еллінізуючі та секуляризуючі течії в християнстві. Арнольд Готфрід та Крістіан Бауер були авторами альтернативної теорії, яка зводила гнозис до іудейської та східної (перш за все іранської) релігії, а завдяки Рудольфу Бульману гнозис отримав статус окремої світової релігії, що заслуговує на самостійне дослідження.

Ганс Йонас про вплив герметичної думки на гностичну традицію писав: "Численні посилання та цитати в пізніх класичних письменників, і язичницьких, і християнських, збільшують кількість джерел герметичної думки. Ця література не в цілому, а певними своїми частинами відображає гностичний дух. Вона вважається наближеною до алхімічної літератури і деяких грецьких та коптських магічних папірусів, що мають домішок гностичних уявлень. Герметичний трактат "Поймандр", попри деякі ознаки іудейського впливу, визначається як перший документ незалежного язичницького гностицизму" [2].

Відомо, що на початках християнської віри учнями Ісуса Христа та Апостолами було написано чимало кількості Євангелій, але церква канонізувала лише чотири з них: Євангелія від Матвія, Марка, Луки та Іоанна. Як зазначив Ю. Ніколаєв, "деякі євангелія нібито містили езотеричне вчення Христа й ходили по руках лише серед посвячених... Це ті євангелія й містичні одкровення, що оточені особливою таємницею та оберігаються від необізнаних, отримали вперше назву апокрифів, згодом цю назву було поширено на всю викреслену з канону християнську літературу" [8, с. 120-121]. Апокрифічна література мала великий вплив на гностичну традицію. Під цим ім'ям були засуджені Церквою містичні вчення, що вже не знаходили собі місця в новій будівлі церковного християнства.

Гностичне знання, як свого часу й герметичне, було суворо обмежене досвідом одкровення, таким чином, сприйняття істини навіть через сакральні знання та внутрішнє натхнення замінює раціональні докази та теорії. Таке знання видозмінювало стан людини та наповнювало її функцією спасіння. Практичною стороною ірраціонально-містичного знання є поява Бога в душі адепта, що робить його причетним до божественного існування.

Об'єднання теоретичного спокутування гріхів із практичним, рятівним знанням у квазіраціональних системах думки (раціоналізація надприродного) було

типичним для вищих форм гностицизму й дало початок невідомому раніше роду умогляду.

Проаналізувавши можливі в наш час джерела, у яких згадувалася гностична традиція, можна зробити висновок, що в основі буття гностичного вчення лежить принцип дуалізму, боротьби світла з п'тьмою, Духу з матерією. "Гностики прагнули довести, що якщо Бог - Творець усього світу, то Він і винуватець зла, властивого матерії, але в такому разі Він не Всевишній, - або ж Він безсилий усунути це зло, але тоді він не Всемогутній. Ця вічна дилема, до нині пригноблююча релігійну свідомість, гностиками вирішувалася в сенсі відділення акту творчості, створення світу з безформної матерії, від поняття про Вище Божественне Єство. Це незбагнене мисленням Вище Єство вище всякої реальності, вище навіть творчого прояву, бо створення світу передбачає деяке зіткнення з матерією, а матерія по суті несумісна з поняттям про Божество" [8, с. 126]. У фізичному світі Божественна сутність виявляється лише в боротьбі зі злом та матерією. Посланцем Джерела Духу та віддзеркаленням Його був Христос, що приніс світу благу звістку про це Божество.

Деякі з гностичних сект не підтримували вчення, яке ґрунтувалося на дуалістичній концепції буття. Наприклад, в основі системи гностичної секти "наасенів" лежала думка про непізнаване Божество, Першопричину всього, або просто Перше. У ньому вміщувалися всі елементи, чоловічі та жіночі, активні та пасивні. Співприсутній Йому Передвічний Син створює з Ним Вище Троїсте Начало Божества, що недоступне уяві. Та крім цього таємничого Троїстого Принципу, Божество проявляється та пізнається розумом у потрійній Суті, яка містить у собі видимий та невидимий світи: вищий, неосягнений людиною Принцип Божества, духовний світ та світ матеріальний. Порівнюючи ці онтологічні засади з принципом менталізму герметичної традиції, можна провести чітку відповідність між цими вченнями. Принцип менталізму герметичної філософії стверджує: "Все є думка... Всесвіт є уявним образом Єдиного" [4, с. 107]. Під герметичним терміном *το παν* - *Все* потрібно розуміти *Всеціле*, що містить у собі все. Воно може бути як духовна сутність, так і як всі її прояви, що були в минулому, існують тепер і можуть реалізуватися в майбутньому. Один із висловів "Кибаліона" свідчить: "В основі, що існує в часі, просторі та мінливому Всесвіті або за цим Всесвітом, можна завжди знайти субстанціональну реальність - основну істину" [4, с. 54]. Ця реальність включає в себе все, що є, було й буде. Вона закінчена, завершена та досконала і проявляється як розум, як енергія і як матерія. Матерія - це нижчий найбільш ілюзорний прояв Всеєдиного, розум - вищий його прояв.

Наасени були переконані, що людина також мала потрійну суть. Ця ідея тісно перетинається з принципом аналогії герметичної філософії. Згідно з принципом відповідності, або аналогії, проводиться паралель між світом вищим і нижчим, між макрокосмом і мікркосмом. Наасени бачили відповідність між потрійною сутністю людини і Світовим Потрійним Началом: нижчий рід людей матеріальних відмінний від людей душевних та людей духовних. Людство поділяється на три категорії: обраних, покликаних та ув'язнених. Кожна людина є віддзеркаленням Неосягнутої Вищої Троїстої Суті. У ній знаходиться вище начало або дух, що разом із душею та тілом утворює цільне потрійне єство. Але дух є єдиною справжньою суттю людини під зовнішньою оболон-

кою душі та плоті, подібно до того, як Неосяжне Божество пізнається у двох нижчих своїх проявах: світі духовному та матеріальному, але в той же час перебуває незмінним у Невимовному Джерелі Божественної Суті. Дух людини ув'язнений в душу, душа в тіло. Але душа прагне злиття з духом, а дух лине назад до свого Першоджерела, у рідну йому Божественну Суть.

У трактатах герметичного вчення біблійська концепція людини як образу Божого та володаря всіх істот тісно перетинається з єгипетсько-гностичним ученням про еона-андрогіна. Завдяки цьому людина одночасно містить в собі природу вищих та нижчих сутностей і лише завдяки старанню приходять до досконалості. "Завдяки універсальності своєї природи людина володіє необмеженими можливостями, здатна стати чим завгодно; однак справжня її мета - за допомогою досконалого знання знайти шлях до Бога та поєднатися з ним" [7, с. 37-38].

Порівнявши космогенез християнської віри з віруваннями стародавніх єгиптян, Др. Мельхиседек зазначив, що "Християнське та Єгипетське розуміння Дійсності майже ідентичні. Християнське розуміння успадковане від Єгипетського... Як єгипетська, так і християнська релігія вважають: усе, що необхідне для початку процесу творіння, - це ніщо та дух, і коли ці обидва поняття зводяться в одне, тоді може бути створене все. Вони вважають, що творення починається з руху духу" [3, с. 163]. Фр. Йейтс звернув увагу, що "Поймандр" (Pimander) - перший трактат у збірнику п'ятнадцяти герметичних діалогів, що називаються Герметичний звід і містять розповідь про створення світу, місцями схожу на Книгу Буття" [6, с. 11].

Спіраючись на працю св. Іринея "Проти Єресі" можна чітко побачити картину творення світу однієї із сект раннього гностицизму, барбеліотів та кайнітів, що мала схожість із картиною космогенезису герметичної філософії. На чолі всього стоїть Безіменний батько та вічний, нестаріючий еон (у герметизмі основою всього є "архетипічний ейдос" або "прекрасний космос"). Вони складають першу вищу сизигію і прославляються чотирма нижчими сизигіями, які проявилися з еона шляхом еманациї. Ці останні сизигії утворюють: думку і слово (Енной та Логос), нетлінність та Христа, вічне життя та волю, розум і передбачення (Нус та Проноя). Повним віддзеркаленням цих сизигій служить другий ряд сизигій, що породилися з перших. Від сизигії слова і думки як подібність до Безіменного батька, є сизигія самонародженого Аутогена та істини. Сизигія Христа та нетлінності породжують із себе чотири світила. Від сизигії волі та вічного життя проявилися благодать, бажання, сенс та розум.

М. Е. Поснов трактує слова св. Іринея: "Від першого ангела Єдинородного стався св. Дух, також званий Софією або Пруник... Пруник шукає собі парну істоту для поєднання. При цьому вона із царства світла відправилася до нижчих областей. Не знайшовши для себе пари, Пруник, по своїй доброті та простоті, але без благовоління батька, породила першого начальника (протоархонта), творця цього світу, істоту, наділену незнанням та зухвалістю. Цього першого архонта захоплює від матері в нижчі області велика сила. Тут він породив володарів (архонтів), ангелів, тверді та всі земні речі..." [5, с. 159].

Всесвіт, як володіння архонтів, подібний до безкрайньої в'язниці, у якій знаходиться простір людсь-

кого життя. Довкола і над нею космічні сфери розташовуються подібно до концентричних ізольованих оболонок. Найчастіше виділяють сім сфер-планет, що оточують восьму нерухому зірку. Ці сфери є володіннями архонтів, як власник своєї сфери кожний архонт перегороджує прохід душам, що шукають сходження після смерті, аби запобігти їх відходу зі світу та поверненню до Бога.

Пригадуючи слова із "Поймандра": "Перший розум, який є життя і світло і який є двостатевим, породив інший розум - деміурга, який, будучи другим, створив з вогню і духа сім правителів" [1, с. 34], можна зробити висновок, що цей герметичний перший, двостатевий розум є гностичною премудрістю Пруник, деміургом, постає протоархонтом, а герметичні сім правителів космосу є гностичними архонтами.

За словами Ганса Йонаса, "релігійна значущість цієї космічної архітектури лежить в уявленні про те, що все, що знаходиться між цим світом та його межами, призначено для відділення людини від Бога не лише просторовою відстанню, але й багатообразними демонічними силами, що діють тут. Отже, недбалість та численість космічних систем виражають міру, якою людина віддалена від Бога".

ВИСНОВОК

Таким чином, можна констатувати непересічний вплив герметичної традиції на процес становлення та поширення гностичної філософії. Праці ранніх ересіологів, а також сучасних науковців, які займаються проблемами гностицизму, свідчать, що гностичне вчення черпає свої витoki в старовинній мудрості Гермеса Трисмегіста, а знання герметистів є базою іраціонально-містичної концепції світогляду. Через таку спорідненість із філософією гностицизму, герметична філософія була розповсюджена серед багатьох таємних співтовариств та орденів середньовіччя, епохи Відродження, Реформації. У першу чергу це стосується алхіміків, тамплієрів та розенкрейців.

Очевидно, слід очікувати, що в майбутньому герметична традиція набере ще більшої чинності в науковому світі, адже мудрість стародавніх єгиптян заслуговує особливої уваги в процесі вивчення світової історії та філософської думки, їхніх окремих періодів та систем світосприйняття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Высокий герметизм / [пер. с древнегреч. и лат. Л. Ю. Лукомского]. - СПб. : Азбука ; Петербургское Востоковедение, 2001. - 416 с.
2. Йонас Ганс. Гностицизм / Ганс Йонас [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://psylib.org.ua/books/jonas01/index.htm>.
3. Мельхиседек Др. Древняя Тайна Цветка Жизни / Др. Мельхиседек. - М. : ИД "София", 2003. - Том 1. - 248 с.
4. Сакральный мистицизм Запада. Герметическая философия. - М. : Беловодье, 2007. - 224 с.
5. Еремеев С. И. Гностики или о "лжеименном знании" / С. И. Еремеев. - К. : УЦИММ-ПРЕСС, 1997. - 480 с.
6. Йейтс Фр. Джордано Бруно и герметическая традиция / Фр. Йейтс ; [пер. Г. Дашевского]. - М. : НЛО, 2000. - С. 10-59.
7. Чаша Гермеса: Гуманистическая мысль эпохи Возрождения и герметическая традиция. - М. : Юристъ, 1996. - 336 с.
8. Николаев Ю. В поисках Божества / Ю. Николаев. - К. : София, Ltd., 1995. - 400 с.

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.

N. Skvorcova

DEVELOPMENT OF THE Gnostic PHILOSOPHY IN ITS INTEGRATION WITH THE HERMETIC TRADITION

This article discusses the integration of Gnosticism and Hermetic knowledge. Analyzed and found that the irrational and mystical knowledge of the Gnostic philosophy is intertwined with the wisdom of the Hermetic tradition. The basis of ontological and epistemological aspects of the process Cosmogogenesis Gnostic concept forms the ancient teachings of Hermes Trisemgist.

Key words: Hermetic tradition, Gnosticism, the irrational and mystical knowledge.

© Н. Скворцова

Надійшла до редакції 19.09.2011

УДК 215+008

ГЕНЕАЛОГІЯ МЕТАФІЗИКИ СВІТЛА В МЕХТІЛЬДИ МАГДЕБУРЗЬКОЇ

В'ЯЧЕСЛАВ СТЕПАНОВ,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних та правових наук Слов'янського державного педагогічного університету

Стаття присвячена дослідженню актуальної історико-філософської проблеми - генеалогії метафізики світла Мехтільди Магдебурзької. Автор проводить дослідження як у ретроспективному, так і в перспективному плані, виводячи містику Мехтільди Магдебурзької із концепцій неоплатоніків і, насамперед, ідей Псевдо-Діонісія, у яких реалізовано синтез метафізики світла з конституюванням катафатичного й апофатичного способів Богопізнання.

Ключові слова: метафізика світла, генеалогія, неоплатонізм, апофатика, жіноча містика, катафатичний.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Дослідження філософського аспекту містичних світоглядних парадигм в історичному вимірі культури постало пріоритетним завданням вітчизняної гуманітаристики останніх років.

Утворюється певна традиція історико-філософського осягнення містики як фундаментального елемента культури, що дозволяє актуалізувати аналітику інтегральних феноменів ірраціоналізму в різноманітних культурах. Указана стратегія простежується в працях А. Бичко, Т. Любасюк, Ю. Шабанової [1, 5, 6].

Особливої уваги заслуговує фундаментальна праця Ю. Шабанової [6], присвячена історико-філософській реконструкції трансперсональної метафізики Майстра Екхарта, оскільки українській дослідниці вдалося визначити контекст становлення середньовічного містицизму взагалі та жіночої містики зокрема.

Кожний історико-філософський екскурс має як ретроспективний, так і перспективний плани. Ретроспекція в цьому випадку буде вимагати виявлення певної генеалогії тієї чи іншої традиції. Зважаючи на те, що "жіноча містика" є внутрішньо суперечливим

культурним утворенням, не можна чітко й точно встановити безпосередні джерела, із яких черпали нахнення для власної творчості жінки-візіонерки. Така ситуація породжує необхідність герменевтичного дослідження їхніх текстів.

Метою статті є встановлення генеалогії метафізики світла, реалізованої в тексті Мехтільди щодо вчення автора "Ареопагітик" Псевдо-Діонісія.

Виклад основного матеріалу. Метафізику світла ми розуміємо не тільки в певному позитивному сенсі "вчення про символ світла", але й у широкому контексті фундаментального протиставлення істини світла, прозорості, ясності, істині, яку відкриває мова людини та її розуму.

Тому для нас важливою є опозиція "бачити - говорити", у певному моменті якої зароджується ідея апофазису, ідея негативного або негаційного пізнання, спрямованого на подолання меж засобами нашого пізнання, такого собі прототрансцендентального мислення. Саме в такому ракурсі співвідношення онтології та гносеології ми здійснюємо генеалогічний аналіз концепції Псевдо-Діонісія та містики Мехтільди Магдебурзької. Витоки середньовічної християнської містики сягають неоплатонізму,

№ 6 (113) вересень-жовтень 2011 р.